

Tervezet az Alföld növényföldrajzi szempontból való kutatásához.

Az Alföldkutatás tulajdonképpen táj kutatás. A botanika számos részlettudományága közül tehát elsősorban a *növényföldrajz* körébe tartoznak az Alföldkutatás botanikai problémái. Az Alföld növényföldrajzi szempontból való felkutatása hosszú és érdemes munka tekinthet vissza. Ma már biztos alapokon nyugvó és véglegesnek nevezhető *általános* növényföldrajzi képet rajzolhatunk az Alföldről (v. ö. *Sóó R. z s ő* összefoglaló áttekintéseit, 1929, 1931, 1940). Mégis számos *részletprobléma* rendszeres és egységes szemszögből való feldolgozása hiányzik még. A következőkben a növényföldrajz négy ágának megfelelően tárgyalom azokat a *fontosabb* problémákat, amelyek még megoldásra várnak.

Előbb azonban még egy általános kérdést kell érintenem. Az Alföld nagy tája a környező nagy tájakkal szemben egységnek vehető, de önmagában véve számos kisebb tájegységre oszlik. Tájakra, amelyek fizikai-földrajzi szempontból elütnek egymástól. Ezeknek a (morfológiai-, talajtani-, vízrajzi-, éghajlati-) viszonyoknak megfelelően növény- és állatviláguk is más és más. Az Alföldi módszeres természetrajzi feldolgozásokor ezekkel a tájakkal kell számolnunk és tájankint kell dolgoznunk. Semmi esetre sem vehetünk alapul politikai egységeket, mint pl. megyéket. Legelső feladat tehát, hogy az Alföld *természeti* (nyers-, ősz-) *tájjait elhatároljuk*.

Végrehajtás. Az eddigi irodalom figyelembevételével, de önálló és itt nem részletezhető egységes szempontok alapján szerkesztettem meg az Alföld természeti tájtérképét. Egyelőre csak egy áttekintő térképet mellékeltem tájékozással a részletes kidolgozás — 1:200.000 méretarányú térképeken — javarészt szintén elkészült már. A még részletesebb és újabb helyszíni földrajzi feldolgozás is legfeljebb csak kisebb tájhatár-eltolódásokat eredményezhet. A tájak elnevezésének lehetőség szerint végleges lerögzítése céljából hasznos lenne a különböző szakemberekkel való eszmecsere és megállapodás. A tájtérkép kinyomatását 1:750.000 méretarányban, a Térképészeti Intézet kiadásában megjelent hasonméretű térképre való rányomással tervezem. Hasznos lenne az Alföldre vonatkozó 1:200.000 térképlapokat legalább 2—2 példányban beszerezni és erre kézíratos térképlapjaim határait átmásoltatni. Az ezután következő flóra- és faunakutatásnak is máris ezekkel a természetes egységekkel kellene dolgoznia, illetve adatait szerint kellene csoportosítani (a faunakutatás esetében több, egymás mellett fekvő és hasonló felépítésű táj összevonható!).

A) *Florisztika és florisztikai növényföldrajzi szempontból dolgoztak* eddig legtöbbet botanikusaink az Alföldön. A fentemlített térképvázlaton megjelöltem az egyes alföldi tájak florisztikai kikutatásának mai állapotát. A kikutatás fokának megállapításánál figyelembe vettem azonban azt is, hogy mennyire ismerjük a szóbanforgó táj eredeti, ősi flóráját. Intenzívebb kultúra alatt álló területeken ugyanis annyira kipusztult az ősi növényvilág, hogy a különlegesebb mód-szereket és célkitűzéseket nélkülöző eddigi legalaposabb kutatás sem világíthatta meg ezeknek a tájaknak ősi növényzetét kellőképpen. Mindezek figyelembevételével az alábbi feladatok elvégzése látszik a legfontosabbnak:

1. A növényföldrajzi értelemben vett *Duna—Tisza köz* (Praematricum) modern, kritikai *flóraművének* elkészítése (a Soó—Máthé: Tiszántúl flóraműhöz hasonlóan, de a természeti tájakat következetesen figyelembe véve!).

Végrehajtás. Javarészt íróasztali és herbáriumi munka a bőséges, de rendkívül szétszórt adatok összeállítása. Az irodalmi és herbáriumi anyag javarésze a Nemzeti Múzeum Növénytárában, továbbá budapesti botanikusoknál van. Kisebbségben terepmunka, legalább 20 kirándulási nap, bejárando még főképp: Mezőföld, Sárköz, a Duna—Tisza köze homokterületéből Kiskunhalas—Félegyháza—Szeged—Tápó vidéke. Tudomásom szerint egyelőre nincs botanikusunk aki erre a feladatra vállalkozna. Számításba jöhet, mint a szóbanforgó területtel legjobban ismerős: Boros Adám egyetemi magántanár Bp. Előbb azonban, ép úgy, mint a többi flóramű ügye is, Soó Rezső professzorral Kolozsvárt, a Magyar Flóraművek szerkesztőjével tárgyalando meg, mert lehet hogy ők is tervbevették.

2. A *Délalföldi flórajárás* (Titelicum) modern kritikai flóraműve (a szlavóniai és szerbiai alföldi öblöket is belevenva).

Végrehajtás. A háborús viszonyok miatt egyelőre nem aktuális.

3. Az Alföld *északkeleti peremtájainak*, különösen a Szamosköz, Tiszahát és Ungi sík florisztikai feldolgozása. (V. ö. Tisza-monogr.)

Végrehajtás. Elsősorban rendszeres terepkutató munka. Legalább 50 kirándulási nap. Számításba jöhetnének: Balázs Ferenc gimnáziumi tanár Nagyváradon (?), Felföldy Lajos v. egyetemi tanársegéd Debrecen, Máthé Imre egyetemi mb. előadó, magántanár Debrecen.

4. *Kiegészítő* munkálatok a *Tiszántúl* (Crisicum) flórajárásának területén, elsősorban a Hevesi- és Délnagykunsági homokon (a Tiszántúl lösztájainak kutatása a 11. sz. feladathoz kapcsolódik).

Végrehajtás. 10 kirándulási nap. Zólyomi Balint egyetemi magántanár Szeged.

Az egész Alföld teljes flóráját egybefoglaló flóraműre véleményem szerint *szükség nincsen*. Amennyiben az eddig megjelent Nyír-ség (Boros 1932, kiegészítés Soó 1934) —, Tiszántúl (Soó—Máthé

1938) flóraművei mellé elkészülnek a fent tervbevett munkák is, akkor mintegy 5 kisebb modern flóraműben megkaphatjuk az egész Alföld flóraját. Együttal pedig világos képet alkothatunk magunknak az Alföld egyes flórajárásainak növényvilágáról is.

5. A flórakutatás lezárása után következő feladat az eredményeknek florisztikai növényföldrajzi szempontból való kiértékelése: a flóraelemek *pontos* számarányának megállapítása (az egész Alföldre, továbbá az egyes flórajárásokra vonatkozólag), flóraelemek, bennszülött fajok elterjedési térképei, stb.

Végrehajtás. Későbbi feladat, részben azonban már folyamatban van, így az alföldi virágos bennszülött fajok elterjedési térképei jórészt meg is jelentek (Tatár 1938).

B) *Szociológiai növényföldrajz*.^{*} Az alföldi tájak botanikai kutatásában erre a tudományszakra hárul a legsúlyosabb feladat. Az eddigi kutatások és tanulmányok aránylag kisszámúak és az Alföldnek csak bizonyos részeire korlátozódnak (Beregi sík és Szamosvidék Balázs 1943, Hargitai 1943, Nyírség Soó 1937—1939, 1940, Hortobágy és környéke Magyar 1928, 1930, 1936, Soó 1933, Máthé 1933, Ujvárosi 1937, Zólyomi ined., Tiszamente Ujvárosi 1940, 1941, Kőrösvidék Máthé 1936, 1939, Duna—Tisza közti homok egyes részletei Soó—Magyar ap. Soó 1929—1930, Magyar 1933, 1935, 1936, Hargitai 1940, 1942, Zsolt 1943, Zólyomi ined.). Nemcsak az egyes növényközvetkezetek elemzése, hanem a növénytakaró térképezése is (eddig ebben az irányban az Alföldön úgyszólván semmi sem történt) alapvető fontosságú (pl. Németországban Tüxen professzor vezetésével, a geológiai felvételezéshez hasonlóan, 1:25.000 lapokon folyik a térképezés, amelyet az állam eddig 500.000 RM-el támogatott. Svájc 2/3-a már térképezve van, az USA-ban repülőgép-felvételek segítségével már hatalmas területeket térképeztek). Az Alföld javarésze ma már kultúrterület, így elégséges lenne minden tájtípusból egy-egy jellemzőbb és aránylag természetesebb növénytakarójú részlet pontos térképezése.

A térképezési módszerek és elvek elsajátítása céljából rövid tanfolyamra volna szükség. Jelenleg sajnos még igen kicsi azoknak a botanikusoknak a száma, akik növény-szociológiai irányban dolgoznak. Éppen ezért csupán néhány közvetlen gyakorlati, vagy tudományos szempontból elsőrendűen fontos feladatot sorolok fel, amelyek munkabavétele hamarabb remélhető és a végrehajtás módját is csak hozzávetőleg jelzem.

6. Az *Ócsa—Dabasi lápterület* növény-szociológiai feldolgozása 1:25.000, esetleg 1:5.000 vegetációtérképpel együtt.

^{*} Egyben adatokat szolgáltat a flóra ismeretéhez (ad A.) is!

Végrehajtás. Igen sürgős, mert tervezett Duna—Tisza csatorna nyomvonalába esik (bár a természetvédelmi tervezet rezervációs területként való kijelölését kérte!). Zólyomi Szeget, 20 nap terepmunka.

7. A *dunamenti* alföldi *ártéri erdők* feldolgozása és egy jellemzőbb részlet pontos térképezése (pl. Duna—Drávazug v. Baja), 1:25.000).

Végrehajtás. Legalább 40 nap terepmunka.

8. Az Alföld *északkeleti peremtájai erdeinek* feldolgozása. (Részben a Tisza monografikus feldolgozásába kapcsolódó feladat.) 1—2 jellemzőbb részlet teljes vegetációjának térképezése, 1:25.000.

Végrehajtás. Legalább 50 nap terepmunka. Számbajöhetnek: Balázs Ferenc gimn. tanár Nagykároly ?, Máthé Imre egyetemi magántanár Debrecen; Soó Rezső Kolozsvár, vagy Zólyomi Bálint Szeged irányításával.

9. Egy *tiszántúli szikes* terület (Hortobágy-Nagykunságon) pontos *növényyszociológiai* térképezése (1:5000), továbbá az egész Tiszántúl rét- és legelő típusainak szociológiai elemzése a *rét- és legelőgazdálkodás* szempontjainak figyelembevételével.

Végrehajtás. Legalább 50 nap terepmunka. Számításba jöhetnek: Máthé Imre egyet. magántanár Debrecen, Felföldy Lajos v. egyetemi tanársegéd Debrecen, Zólyomi Bálint Szeged és Soó Rezső Kolozsvár közreműködésével. Érintkezésbe kellene lépni az Öntözésügyi Hivatallal és azonos kerestűl a Légügyi Hivatallal, hogy megkíséréljük, mennyire használhatók a légi felvételek a mi céljainkra is. Gyakorlati szempontból elsőrendű fontosságú lenne a Hortobágy-Nagykunsági ártér öntözés alá kerülő területei rét- és legelő típusainak térképezése.

10. A *Duna—Tisza* köze *növényyszövetkezeteinek*, elsősorban *rét- és legelő*-típusainak szociológiai feldolgozása és egy jellemzőbb, aránylag még eredetibb állapotban lévő részlet pontos térképezése (1:5000, v. 1:25.000).

Végrehajtás. A közel jövőben aligha akad vállalkozó erre a nagyszabású feladatra. Hargitai Zoltán Nagykőrös vidékét már feldolgozta.

11. Az alföldi *lőszhátak eredeti növénytakarójának* rekonstrukciója céljából a lőszvegetáció maradványhelyeinek, így a lőszfalak alapos felvételezése, elsősorban a *Titeli lőszplatón*, de az Alfölddel határos tájakon is.

Végrehajtás. Legalább 30 nap terepmunka. Boros Ádám egyetemi magántanár Bp. és Zólyomi Bálint egyet. magántanár Szeged.

12. A *Tisza ártéri növényzetének* szociológiai elemzése (l. még a Tisza monografikus feldolgozásánál).

Végrehajtás. Legalább 50 nap terepmunka. Számításba jöhetne: a felsőbb szakaszra Ujvárosi Miklós v. egyetemi tanársegéd és Timár Lajos egyetemi gyakornok Szeged, az alsóbb szakaszra.

13. Az *Alföldfásítás* növényiszociológiai és ökológiai alapjainak továbbfejlesztése (v. ö. Magyar Pál eddigi tanulmányaival). Az alföldi *akác*ok növényiszociológiai feldolgozása.

Végrehajtás. Sajnos erdészbotanikusunk Magyar Pál műegyetemi magántanár Sopron, aligha kapcsolódhat be a munkába. A nyírségi Debr. akácok feldolgozását Felföldy Lajos v. egyetemi tanársegéd, míg a dunatiszakiékat Timár Lajos egyet. gyakornok Szeged kezdte meg.

14. Az előbbiek és a közben felmerülő egyéb részletkérdések elvégzése után, mint *végző cél*: az *Alföld rekonstruált növénytakaró-térképének* elkészítése, 1:500.000, vagy 1:750.000. Ehhez feldolgozandó természetesen a vonatkozó teljes régi térképanyag is, elsősorban a II. József-féle térképfelvétel idevonatkozó lapjai és azok magyarázó szövege. A szóbanforgó növénytakaró (vegetáció)-térképnek nagy hasznát láthatnák az egyéb irányban dolgozó kutatók is végső eredményeik kiértékelésekor (tájföldrajz, településtörténet, stb.).

Végrehajtás. Csak később lehetséges.

C) Az *ökológiai növényföldrajz*nak az Alföld tájainak kutatásával kapcsolatban *önálló* feladatai nem igen vannak. Az Alföldön termesztett gazdasági növények ökológiájának és élettanának kutatása fontos, de már a növényföldrajz területén kívüleső feladat. Viszont a növényiszociológiai kutatásoknak, amennyire csak lehetséges, fel kellene ölelnie az egyes növényközvetkezetek ökológiáját is! Különösen fontos lenne a talajviszonyok kidolgozása, mert a Kreybig-féle alföldi 1:25.000 talajtani térképek az árterek, nedves rétek és erdők talaját nem tüntetik fel, holott a rét- és erdőgazdálkodás számára ez is fontos lenne!

A növényiszociológiai és ökológiai kutatás érdekében hasznos lenne ha az Alföldi Tudományos Intézet sürgetné az alföldi *rezervációs területek* végleges kijelölését és *biztosítását* is!

D) *Történeti növényföldrajz*. Az eddigi faanatomiai és pollenanalitikai kutatások eredményei még csak igen vázlatos és sok tekintetben alátámasztásra váró összefoglaló kép megrajzolását teszik lehetővé (Greguss 1936, 1939, 1940, Hollendonner 1926—1937, Szepesfalvi 1928, 1930, Tuzson 1929, Zólyomi 1932, 1936, 1937, 1939 et ined.). Rendszeres quartár-kutatásra lenne szükség! Az eddigi, főként földrajzi-morfológiai irányú tanulmányoknak lehetőség szerint széleskörű fitopaleontológiai alapot kellene adni. Számos egységesen irányított pollenanalitikai és faanatómiai részletvizsgálatra lenne szükség!

Csupán, mint leghozzáférhetőbb és legfontosabb kutatási területeket említem *pollenanalízis* szempontjából:

15. Az *Ócsa—Dabas-i lápvídek* holocén tőzegének feldolgozása (v. ö. még 6. sz.).

AZ ALFÖLD TERMÉSZETI TÁJTÉRKÉPE

(DIE NATÜRLICHEN LANDSCHAFTEN DES ALFÖLD)

Mérték: 1:750.000
Mass-stab:

Tervezte: Dr. Zólyomi Bálint
Entworfen von: B. Zólyomi

Melléklet az Alföldi Tudományos Intézet Évkönyve I. kötetéhez
(1944)

Jelmagyarázat — Zeichenerklärung:

- Természeti tájhatár.
Natürliche Landschaftsgrenze.
- - - Bizonytalan tájhatár, vagy másik lehetséges határvonal.
Unsichere Landschaftsgrenze, oder eine andere mögliche Grenzlinie.
- ..... Politikai (megye, község) határvonal, mint gyakorlati szempontból választható határ, egymásba fokozatosan átmenő, vagy egy-típusú tájak között.
Politische (Komitats-, Gemeinde-) Grenzlinie, die praktisch als Grenze gewählt werden kann zwischen allmählich ineinander übergehende Landschaften, oder zwischen Landschaften von demselben Typ.
- - - Tájegységen belüli kistáj határa.
Kleinlandschaft innerhalb einer Landschaft.
- ||||| Szigethegyek (-hegységek) az Alföldön.
Inselberge (-Gebirge) am Alföld.

Középső Dunavidék:

1. Pestvidék
2. Solt
3. Turjánvidék
4. Kiskunság
5. Felső-Bácska
6. Mezőföld
7. Velencei-tó
8. Sárrét

Felső Tiszavidék:

9. Szatmári síkság
10. Ecsedi láp
11. Szernye
12. Berégi síkság
13. Ungi síkság

